

وەزارەتاخوێندنابلند وڤەكولینازانستی.
زانكويادهوك
كوليژا زانستێ ياسايێ.
پشكاسيستەمێ سياسی و
سياسەتاگشتی.

ناڤێ بابەتی:

شورەشا ئاگری داغ (ئارارات)
1929-1932

ئامادەكرنا قوتابی:
ليلی عيسی يوسف

سەرپەرشتيا:
د.جوتيار اسماعيل نەبی

2020-2021

شورەشا ئاگری داغ (ئارارات)

1932-1929

پێشەکی

ئەڤ شـــورەشـــە ئێـک ژ گرنکترین هەولێن ئـازادیخوازێن کوردســـتـانێ یە، بو رزگـاربون ژ زولم و زورداریـا کەمـالیێن تورکی و سەربەخوبونێ، کوردان چیایێ ئارارات کرنا مەلبەندێ شورەشی،ب سەرکردایەتیا ئیحســـان نوری پـاشــــا، هەروەســـا کومـارا ئـارارات ئێکەم کومـاراکوردییە کوخوراگەهاندی کوژلایێ کومەلاخوێبونێ برێڤەدچوو لســـالا 1927ســـەربەخویا خوراگەهاند.

ئێحسان نوری پاشا کیە؟

ئێحسـان نوری کورێ عەلی قولی پاشـا،رابەرێ شورەشـا ئاگری داغ ، لسـالا1893 ل گەرەکا (ئـالی گـولی -عەلی قولی)بـاژێرێ بەدلیســـێ ژ دایـک بویە ، خوانـدنـا ســـەرەتایی هەرل بەدلیســێ تەمام کریە،پاشــی بو تمامکرنا خواندنا بلندا ســەربازی چوو باژێرێ (ئەرزنجان وســـتەنبولێ)ل وی دەمی لســـالا 1910 پشـــتی خواندنا ســەربازی بو ئێکەم جارل رێزێن ســوپایێ عوســمانی دابو ئەفســەر،ئێحســان نوری پاشای بەشداریا پرانیاوان شەران کریە کو سوپایێ روسیائەنجامدانە هەروەسا وەک ئەفســەرەکێ دســوپایێ عوســمانی دا بوماوێ 33هەیڤا ل یەمەنێ مایە، گەلەک کارو ئەرکێن ســەربازی پێ هاتینە راسپاردن، ئەگەرێ ســەرەکی یێ هاتنا ئێحســان نوری پاشـا بو نـاڤ شورەش و راپەرینێن کوردا ل پشـتی جەنگێ جیهانیێ ئێکێ ئەوبو کو

پەیمانا سـیفەر ل 10ئاب 1920 لدیف بەندێ (62-64) سـوزدابون کوردا کو سەربەخویێ بو بدامەزرینن بەلێ ژ سوزا خولێڤە بین ئەو بەند بجهنەئینان ،

پشتی سێدارەدانا شێخ سەعیدی دوبارە دهێتە کوردستاناعیراقێ پاشی دچیتە دەڤ سمایل خانێ سمکو، کومەلا خویبونێ ل لوبنانێ دامەزراندو بریارا شورەشێ دژی تورکیا دا ، ئێحسان نوری پاشا جارەکادی ژئیرانێ دزڤریتە ڤە کوردستانا باکوری دگەل چەند سوارەکێن کورد ب بریاکا هەمی لایەنیا خویبونێ دێ رابەراتیا شورەشا ئاگری داغ کەت لسەر ئەوی چیای ژی ئالایێ کوردستانێ بلندکر،بوماێ

سێ سالا ئەڤێ شورەشێ گەشەکر گەلەک جهێن کوردستانێ ئازاد کرن،هەتا لسالا 1930تورکیا ب هاریکاریا ئێکەتیا سوفێتی دوماهی ب شورەشێ ئینا ،ئێحسان نوری پاشـای ژی پەنا یێ دبەتە بەر ئیرانێ بوماوێ 64 سالاهەتاروژا کوچکرنا وی ل 1976/4/25 لگورستانا (بەهشتا زەهرا) دهێتە ڤەشارتن.

هوکارێن هەلبژارتنا چیایێ ئارارات؟

چیاوشاخ هەمی دەمالاندکا شورەشایە پشت قاییمەکاتمامەبو سەرهلدانا شورەشا، کوردستان ژی وەلاتەکێ پرە ژ شاخ و چیایا، گەل ژی ژبەر ئازادی و

قەبیل نەکرناستەمێ هەردەم هوگرێن چیایابونە، ژبەر هندێ (خویێبون)پەرپاکرن، چیایەکێ ستراتیجی وسەخت دەست نیشانکرن ئەو چیایەژی (ئارارات،ئاگری داغ،ئورارتو)بی ئەڤ چیایەدبیتە دوو بەشن بەشێ مەزن کو ب ئاراراتا مەزن باڤارە کەڤتیە ناڤ باکورێ کوردستانێ وبەشێ بچیک ژی کەڤتیە ناڤ روژهەلاتا کوردستانێ د کول نەخشەیێ مەزنێ کوردستاندا یێ 2003 سەرچاوێ هەردوو کتێبێن جوگرافی هەردوو جوگرافی ناس م. کەریم زەندو م. عبدﷲ غەفور کو بەرزیا ئاراراتێ مەزن 5137م.

سیاسەتا تورکا بەرامبەری کوردا؟

دیارە تورکێن ستەمکار هەر چەندە ل پرانیا دەما ژ کوردا دەستهەلات تر بون بەلێ هەمی دەما چاڤێ وان ل کوردابوو ، چونکی باش دزانی کو گەلێ کورد هەر ل دەسپێکا مێژوویێ ب مێرخاسی قارەمانیێ ناڤدارن هەردەمەکێ دەست ب خەباتەکێ بکەن بەندێ (یان مرن یان سەرکڤتن)ێ جێبەجێدکەن ، هەرژبەر هندێ دڤێ شورەشێدا (ئارارات)دا هەست ب تورەیا کوردا کر بوو هەر ژبەر هندێ کەڤتنە گفتو گوێ، داخازکرن کو هەمی کێشا ب زمانێ نەرم چارە بکەن ڤێچا ترکیا نەرمترین زمانێ وان ئاسنە و سادەترین پەیڤا وان ئاگرە، تورک و گفتوکو ،شورەشگێر ب سەرکردایەتیا ئێحسان نوری پاشا وب رابەراتیا کومەلا خویێبونێ گەلەک ب جوانی ل نیازا تورکا گەهشتبوون و سوزێن وان یێن درەو سەردەنەچون، حکومەتا ترکیا دەسپێکێ بو دەرکەفتبو کو ب ساناهی ب شەرو تێکدانا شورەشێن کوردی کورد پێ ژناڤ ناچن هەر ژبەر هندێ دەست ب فێل و فێلبازیکرنێ کرن ئێحسان نوری پاشا ل هەیڤا ئەیلولا1928 دەمێ ئێحسان نوری دگەل وێ وەفدا ترکی هنارتی بو دانوستاندنێ ب ئاشکرایی بو ئێحسان نوری دەرکەفت کو تورکا نەدڤیا بەحسێ چەوانیا چارەسەرکرنا کێشەیێن کورداو داخازیێن مللەتێ کۆردبکەتن کو سوزێن وان بو کوردایێک هاتبون ژ لێبوریناگشتی لێ بورین ل راپەرین و شورەشا پیرانی ویاخیبونێ، بەلێ تورکا ب هیچ شێوەیەکێ گەریان ل چارەسەرکرنا

بنەرەتیا تماما ملەتێ کورد دانەکر ژبەر هندێ ڤێ گفتو گویێ چ مفایەک نەبو، بێ گومان ئەگەر سەر گرتبا ژی و شورەشگێرا چەک داناباژی و خورادەست کربان هەروەکی شەهید یەزدان شێر-عزەدین شێر بوتانی دالێ هێن کو ل پشتی شورەشا1854 کو ژلایێ ترکیا ڤەهاتبون گازیکرن بو دانوستاندنێ بەلێ ب گەهشتنا وان بو ستەنبولێ دەست بەجێ شەهیدکرن.

سەرهلداناشورەشێ ورویدانێن وان :

ل چیایێ ئارارات سوپایەکێ مەزن دامەزرا ب شورەشگێرێن کورد دروست کرن، حکومەتەکا بچیک ب سەرپەرشتیا ئیبراهیم پاشا حسکی تیلو یان هسکی تیلو دامەزراند و ئالایێ کوردستانێ ل وێ دەڤەرێ بلند کرن ، ئەڤێ رویدانێ ورەیی ب شورەشگێرا بەخشی ، وترکا ژی 1930/11 ب مەرەما تێکشکاندنا هێزێن کوردییا ل ئارارات کومبون ، ول 15 هێزێن کوردا دژە هێرشەک ل دەڤەرێن (ئێگدیر، ئێردیجش،سیپان داغ، کاگسیمات، شاتاک،وان بەدلیسێ)دەستپێکرن بێگومان شورەشگێرێن کورد ل دەسپێکێ وەکی هەمی راپەرینێن دیتر ب زویترین دەم سەرکەڤتن تومارکر دلگەرمیاکوردێن شورەشگێر وەکرکوبیچەکێ دفناسوپایێ ترکی بشکێنیت، ناڤبەین ناڤبەین هەردوو لا هێرش دکرنە سەر ئێک دوو دڤی باردوخی دا کوشتی و بریندار زوربون ودگەل زیانێن مادی ژی 1700 دیل ژتورکا 60رەشاش، 24 توپ ، و کەلوپەلێن دی سەربازێن سوپایێ تورکیا دەست بسەردا گرتن، 12 فروکێن تورکی ئێخستنە خار، 4000 بریندار و 2800کوشتی هەبون، هەروەسا بو زیانێن مادی یێن کوردا ئاماژە پێ نە هاتیە کرن، دبێژن ئەگەرێ نەدیاربونێ ئەوە کو هێزێن کوردی پتر سەرکەڤتیبون و سەنگەر نەهێلان، راپەرین بەردەوام بو گاریگەریا وێ بەلاڤبو بو دەڤەرێن (جولەمێرکێ، سیرت،ماردین، ئورفایێ)ئەڤان دەنکوباسازێدەتر پشتا سوپایێ تورکیا شکاند، بەلێ ئەڤا جهێ نیگەرانیێ بوئەوبو کو ئەڤ سەرنەکەفتنە دوماهیک تیرێ کوردا بو ، ول دوماهیێ سوپایێ ترکیا بهێزەکا زورڤە هێرشی هێزێن کوردا کر و شورەشگێر ژێدەم بو دەمی وەکی ژێدەر ئاماژە پێ دکەن بەرەف بێ هێزی و لاوازیێ چون،بێ گومان ئەڤێ کاریگەریەکا خراب ل سەر کوردا هەبو ل دەمێ شورەشێدا، ب

سـەرکەفتنا سـو پایێ ترکی ئێدی سـەربازاو جەندرمێن ترکی زویتر هێرش دکرنە سـەر شـورەشـگێ ئێک ئێکە ژناڤبرن و شـورەشـگێرێن کورداژی تەرابەراکرن هندەک شـــەهیدکرن وهندەک گرتن، دڤێرێدا راپەرین بێ ئەنجام دوماهیک هات ، سـەرەرای ڤێ ژی حکومەتا ترکیا شـبلی کو شـورەش ژناڤبرن کەڤتنە کوشـتن و بریندارکرن و ئاوارە کرنا خەلکێ بێ چارەیێ کوردستانێ.،

د.کەیوان ئازاد ئەنوەر دبێژت:

ئەڤ راپەرینە هەتا 1932ێ ژی بەردەوام هەتا دوماهیک جار هەردوو حکومەتێن ترکیاو بریتانیا ب رێکەفتنا مەیەکێ ب دژی ڤێ شـورەشـێ ئیمزاکر بو هندێ داکو سنورێ خو ل شورەشکێرا بگرت و هاریکاریا ئێکو دوو بکەن باشـی شورەش ب دوماهیک هات بەلێ ستەم و زولما ترکیا بەردەوام بوو هەتا شورەشا سەید رەزایێ دەرسم ل سالا 1963کوردیسا رابین و دەست ب شورەشا کرن کو دبێژنێ شورەشا دەر سێم.

ژێدەر:

(١)گوتارەکا انترنێتێ بناڤێ ئێحسان نوری پاشا -/ل سایتێ

Khaktv.net

(٢)گوتارەکا انترنێتێ بناڤێ شورەشی ئاگری داغ (ئارارات)لەسالی 1929-1932 جولانەوەیەک لەناو جەرگەی شارەوە بوناوسەختی شاخ!!-/ل سایتێ

Historyofkurd.com

(3)گوتارەکا انترنێتێ بناڤێ مێژووی درستبونی ئالای کوردستانی -/ ل سایتێ

Peyserpress.com